

nacionálne zrovnoprávnenie všetkých národov Československa. Akože chceš brániť republiku, akože chceš pohnúť národy k tomu, aby obhajovali republiku, keď ich diskriminuješ? Po štvrté, demokratizácia armády, očistenie armády od fašistických generálov, plné občianske a demokratické práva vojakom. Akože je možné hájiť republiku proti Hitlerovi, keď pri prameni sedia jeho pomocníci?" (str. 119).

Ďalej K. Gottwald pokračuje: „Čo je hlavné? Hlavné je, aby sme v tejto otázke, veľmi zložitej, my, komunistická strana a celá robotnícka trieda mali svoju vlastnú, samostatnú triednu politiku, triednu líniu. Ako na všetko, čo je tu pod slnkom, tak aj na vec obrany republiky sa musíme dívať nie z hľadiska záujmov „vôbec“, ale z hľadiska záujmov pracujúceho ľudu, z hľadiska záujmov robotníckej triedy, snažiac sa presadiť v tejto otázke robotnícku revolučnú líniu“ (str. 122).

Z uvedeného jasne vyplýva, že komunisti nechceli bojovať za záujmy buržoázie, ale chceli tak urobiť len pre záujmy robotníctva a pracujúcich vrstiev vôbec. Teda nie za triedne a vykorisťovateľské pozície buržoázie, ale len a jedine za záujmy pracujúcich mas. Také bolo stanovisko K. Gottwalda, takéto stanovisko prijala na VII. sjezde celá strana.

Veľmi dôležité sú aj prejavy, v ktorých sa dotýka alebo priamo ukazuje, ako treba riešiť národnostnú otázku. Ukazuje, že politika buržoázie voči národnostným menšinám nielenže je nepriaznivá týmto národnostiam, ale že ohrozuje samu bezpečnosť našej republiky, že ženie tieto národnosti do náručia fašizmu. Ukázalo sa to hlavne v pohraničných nemeckých oblastiach, kde aj pracujúce vrstvy boli touto politikou vohnané do náručia Henleinovej fašistickej strany. K. Gottwald ukazuje, že rovnoprávnosť nestačí vyhlásiť iba formálne, ale že ju treba aj fakticky dodržiavať. Takouto politikou nielenže by sa oslabil vplyv fašistických strán na tieto národnostné menšiny, ale dalo by sa dosiahnuť aj to, že tieto by sa mohli stať aktívnym činiteľom v budovaní nášho štátu.

Nakoniec by som chcel povedať, že na týchto niekoľkých momentoch tu spomínaných nemožno ukázať celú hĺbku myšlienok a uzáverov, ktoré K. Gottwald napísal a vyslovil pri rôznych príležitostiach, a ktoré sú obsiahnuté v VII. zväzku. Má nesmierny význam pre každého, kto chce poznať dejiny Československej republiky, dejiny robotníckeho hnutia a vôbec celú problematiku vtedajšej doby. Je však aj cennou pomôckou pre tých, ktorí sa chcú tvorivo naučiť rozvíjať učenie marxizmu-leninizmu a uplatňovať ho v každodennom živote.

Z. Moravec.

M. M. ROZENTAL, MARXISTICKÁ DIALEKTICKÁ METÓDA

Z ruského originálu M. M. Rozental Marksistskij dialektičeskij metod, vydaného vydavateľstvom Gospolitizdat v Moskve roku 1952 preložila Soňa Čechová. Vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry v Bratislave 1953. Strán 345.

Konečne sa i naša verejnosť dožila vyjdenia významného diela M. M. Rozentalia *Marxistická dialektická metóda* v slovenčine. Táto kniha vyšla v Sovietskom sväze už v štyroch vydaniach; súčasne s prvým vydaním slovenským vychádza druhé

vydanie české. Rozental tým najprístupnejším spôsobom rozoberá základné črty marxistickej dialektickej metódy a overuje ich vedeckú správnosť a všeobecnú platnosť na bohatom materiáli z oblasti prírodných a spoločenských vied. Možno povedať, že sa autorovi majstrovsky podarilo popularizovať klasickú prácu J. V. Stalina *O dialektickom a historickom materializme*.

Už rozsah novovydanej knihy dáva predpokladať, že došlo k jej podstatnému prepracovaniu. Autor reagoval na mnohé kritické poznámky pri posudzovaní prvého vydania a správne sa rozhodol predovšetkým upresniť základné otázky marxistickej dialektiky, prehĺbiť teoretickú stránku jednotlivých kapitol a naširoko zdôvodniť jednotlivé črty dialektiky príkladmi z prác klasikov marxizmu-leninizmu i najnovšími výskumami a objavmi z oblasti prírodných vied.

V prvej kapitole Marxistická dialektika ako jediná vedecká metóda poznania je podaná všeobecná charakteristika dialektického materializmu ako svetového názoru komunistickej strany, ako teoretický podklad komunizmu. Autor, aby ukázal, že marxistická dialektická metóda vznikla ako výsledok dlhého vývinu vedy a filozofie, skúma historickú cestu, ktorou sa vyvíjala vôbec metóda poznávania prírodných a spoločenských javov. Výsledky nových a nových historických skúseností, skvelé objavy v oblasti prírodných vied museli nakoniec priviesť vládnúcu metafyzickú metódu k úplnému krachu a naopak, museli potvrdiť víťazstvo dialektickej metódy. Autor dôrazne upozorňuje na neprípustnosť akéhokoľvek stotožňovania heglovskej a marxistickej dialektiky. „Heglova dialektika — píše — je dialektikou *idealistickou* a Marxova dialektika — dialektikou *materialistickou*“ (str. 35). Marxistická dialektika je kvalitatívne novou materialistickou dialektikou, vytvorenou Marxom a Engelsom a znamená revolučný prevrat v dejinách myslenia. Ako veda o najvšeobecnejších zákonoch vývoja prírody, spoločnosti a myslenia je dialektika odrazom objektívnych zákonitostí, nástrojom vedeckého poznania.

V záverečnej časti kapitoly Rozental ukazuje, akú významnú úlohu zohrala marxistická dialektická metóda v období a v podmienkach budovania socializmu v SSSR.

Stalinova klasifikácia základných rysov marxistickej dialektiky je podstatným príspevkom vo vývoji materialistickej dialektiky. Autor obzvlášť zdôrazňuje dôležitý fakt, že Stalin vyzdvihol ako jeden zo základných rysov dialektickej metódy všeobecnú súvislosť javov. „Všeobecná súvislosť javov je jednou z najpodstatnejších a najdôležitejších stránok prírody a spoločenského života“ (str. 54). „Predstava o zákonitom charaktere spoločnosti je prvým predpokladom, bez ktorého vedecké poznanie nie je možné“ (str. 56).

S prvou črtou marxistickej dialektiky, ktorú autor rozoberá v druhej kapitole Všeobecná súvislosť a vzájomná závislosť javov v prírode a spoločnosti, súvisí celý rad otázok. Predovšetkým je to otázka protikladnosti dialektiky a metafyziky, otázka príčinnosti, vzájomného pôsobenia a všeobecnej súvislosti javov, zákonitosti a nevyhnutnosti v prírode a spoločnosti, nevyhnutnosti a náhody, nevyhnutnosti a slobody. Celú jednu stať venuje problému nového charakteru súvislostí a zákonitostí v sovietskej socialistickej spoločnosti v porovnaní so spoločnosťou kapitalistickou. Autor veľmi správne poukazuje, že aj keď metafyzika bola porazená, buržoázia v epoche impérializmu sa pod rôznymi maskami snaží vpašovať metafyziku hlavne do prírodných vied. Preto otázku súvislosti javov, príčinnosti, zákonitosti

nemožno dnes pokladať za otázku akademickú. Sovietski vedci a filozofi musia dnes obzvlášť majstrovsky ovládať skvelú zbraň dialektiky a nekompromisne bojovať ňou proti sústavným pokusom buržoáznych „vedcov“ a „filozofov“, najmä zo školy „fyzikálneho“ idealizmu, existencializmu a i. vnášať do vedy a filozofie indeterminizmus, teleológiu atď. Je to boj proti vulgarizácii myslenia, sofistiky, eklektiky, proti pokusom nahradiť vedu náboženstvom, mystikou.

V tretej kapitole Pohyb a vývin v prírode a spoločnosti autor vykladá druhú črtu dialektiky, ktorá hovorí, že sa príroda i spoločnosť nepretržite pohybujú a menia, obnovujú a vyvíjajú. V protiklade tomuto chápaniu pohybu a vývinu stojí metafyzická koncepcia, ktorá až do minulého storočia suverénne vládla vo vede a filozofii. Metafyzické chápanie pohybu neznamená poprenie pohybu vôbec, avšak pohyb podstatne skresľuje, ochudobňuje, prevádza iba na jeho mechanistickú formu. Takto chápal pohyb i Descartes, Hobbes, Holbach a takto ho chápalo celé XVII. a XVIII. storočie. Autor ukazuje, že nielen príroda, ale aj život ľudskej spoločnosti bol chápaný staticky. Spoločenská veda XVII. a XVIII. storočia bola taktiež metafyzická, ako aj učenie o prírode. Súčasný weismannizmus-morganizmus je tiež pokusom vpašovať statické kategórie v novom rúšku do biológie. Najostrejším kritikom sa autor stáva tam, kde treba odhaliť pravú tvár prívržencov „vývinu“, ktorí vedú boj proti víťaznému revolučnému učeniu marxizmu-leninizmu. „V tomto boji — píše — sa spojili otvorení ideológovia buržoázie, reakční buržoázni vedci a zradcovia robotníckej triedy — všemožní ľzisocialisti“ (str. 118). V záverečnej stati skúma nové črty vývinu v sovietskej socialistickej spoločnosti a dokazuje, že socializmus je štádiom nezvykle rýchleho vývinu, a že dôležitým rysom tohto vývinu je tiež jeho nepretržitosť.

Jedným z najväčších problémov, ktoré sa človek od najstarších čias snažil riešiť, je problém tvorenia mnohotvárnosti a zložitosti sveta, vznikanie nových javov a vecí. Metafyzika nikdy nemohla a tým menej môže dnes dať správnu odpoveď na tieto otázky. Riešenie problému na vedeckom základe nám podáva tretia črta marxistickej dialektiky, ktorá vysvetľuje vývin ako prechod od kvantitatívnych zmien v kvalitatívne. Rozentaf rozoberá a vykladá túto dôležitú črtu dialektiky v ďalšej kapitole Vývin ako prechod kvantitatívnych zmien v podstatné kvalitatívne zmeny. V úvodnej stati podáva prehľad riešenia problému v histórii, názory gréckych materialistov, metafyzický svetový názor, vládnuci v XVII. a XVIII. storočí, i pokusy dnešnej buržoáznej filozofie oživiť v boji proti marxizmu idealistické teórie o „prvotných“ a „druhotných“ kvalitách. Za pomoci bohatého faktového materiálu analyzuje geniálnu poučku Marxa a Engelsa o dvoch formách vývinu, pohybu — kvalitatívnej a kvantitatívnej, evolučnej a revolučnej forme, i Stalinovo učenie o vývine ako procese, ktorý postupuje od nepatrných a skrytých kvantitatívnych zmien k zmenám zjavným, základným, kvalitatívnym, keď ku kvalitatívnym zmenám dochádza nie postupne, ale rýchle, náhle, vo forme skoku z jedného stavu do druhého, nie náhodne, ale zákonite. Kapitola končí cennými úvahami o význame zákona prechodu od starej kvality k novej v podmienkach sovietskej socialistickej spoločnosti.

Najviac pozornosti venuje autor štvrtej črte marxistickej dialektiky — „jadru“ dialektiky — ktorá hovorí o zákone jednoty a boja protikladov. Nezmieriteľne de-

maskuje dnešnú buržoáznu filozofiu, „ktorá sa nezastavuje ani pred najhrubším falzifikovaním skutočnosti, len aby mohla vydávať kapitalistický svet, plný krikľavých rozporov, za akúsi neprotirečivú ‚celosťnosť‘, kde panuje ‚harmónia‘ a ‚súlad‘ (str. 240)”. V oblasti spoločenských vied pripravila marxistická dialektika tejto filozofii už dávno ničivú porážku. Dnes možno povedať, že sa dialektická metóda suverénne ujíma i v prírodných vedách, že i tu víťazí princíp jednoty a protikladnosti javov. Súčasná atómová teória, kvantová teória, nová teória svetla, vďaka dialektike víťazne prekonali antitézy starej fyziky: vlna-častica, pretržitosť-nepretržitosť, atóm-éter atď. Toto prekonanie starej fyziky je jedným z najsilnejších potvrdení správnosti dialektiky. Celú jednu stať venuje autor kritike metafyzickej teórie, ktorá zbavuje predmety a javy vnútorných protikladov a vývin vykladá ako boj vonkajších protikladov. Je to tzv. teória „rovnováhy” — jedna z najrozšírejších v buržoáznej a revizionistickej filozofii. Rozentaľ ukazuje jej mimoriadnu škodlivosť, keď je aplikovaná na spoločenský život, pretože úplne ignoruje vnútorné rozpory spoločnosti, rozpory medzi triedami, rozpory medzi revolučnými, pokrokovými a reakčnými silami. Na inom mieste kapitoly autor aplikuje štvrtú črtu dialektiky na nový socialistický spoločenský poriadok. Analyzuje sociálnu podstatu rozporov tejto spoločnosti a dokazuje, že tieto prestávajú byť antagonistické. Z najdôležitejších foriem prekonávania vnútorných rozporov v socialistickej spoločnosti uvádza kritiku a sebakritiku, ďalej nie objektivistické, ale stranícke, boľševické pristupovanie k skúmaniu spoločenských javov.

V záverečnej kapitole Význam marxistickej dialektickej metódy pre praktickú činnosť strany proletariátu Rozentaľ poukazuje na obrovské budovateľské úspechy sovietskeho ľudu, na nesmiernu zásluhu strany, riadiacej sa vedeckou marxistickou filozofiou, na vypracovaní plánu prechodu od kapitalizmu k socializmu, od socializmu ku komunizmu, plánu premeny prírody atď. Táto skutočnosť je dôkazom jedine správneho marxistického stanoviska, že existuje podstatný súvis medzi filozofiou a politikou a že jedine v tomto súvisе treba vidieť význam filozofie pre ľudský život, pre spoločnosť.

Nové prepracované vydanie Rozentaľovej knihy *Marxistická dialektická metóda* je nesporne veľkým prínosom do marxisticko-leninskej literatúry. Ako prvé vydanie i toto najnovšie vyvolalo veľký ohlas v odborných kruhoch i v širokej sovietskej verejnosti. Nechýbali ani kritické poznámky, ktoré majú pomôcť autorovi odstrániť závažnejšie nedostatky. Značne kritická je predovšetkým recenzia knihy od L. B. Baženova, doplnená kritickými poznámkami, prevzatými z recenzií P. A. Brusencova a Filozofickej katedry Leningradského štátneho pedagogického ústavu A. I. Gercena, uverejnená vo *Voprosy filosofii* 1953 č. 1, str. 203—208 (slovenský preklad recenzie bol uverejnený v časopise *Sovietska veda-filozofia* 1953 č. 5, str. 513—518). Kritika popri nesporných kladoch knihy poukazuje aj na jej závažné nedostatky. Autorovi vytýka hlavne „nezručnosť metodicky správne vyložiť materiál, podriadif výklad látky hlavnému a rozhodujúcemu. Vzniká takýto obraz: povie sa celkom správna téza (ktorá pritom nie je nijako zdôraznená v texte) a potom nasleduje faktový materiál, v ktorom sa táto základná téza utápa a rozplýva.”

Z hľadiska obsahu trpí kniha podľa kritikov tiež radom nedostatkov. Jej základný nedostatok vidia v tom, že autor „neodhalil v potrebnej miere to nové, ktorým

J. V. Stalin svojou prácou *Marxizmus a otázky jazykovedy* prispel k rozvoju dialektického materializmu". Ďalej je knihe vytýkaný nedostatok rúžneho stranického rozboru reakčnej sociálnej úlohy metafyziky dnes a nedostatok presnej charakteristiky hlavného v dialektickom chápaní vývinu.

Celkove však treba priznať, že kniha dáva správny, prístupný rozbor základných črt marxistickej dialektiky, že je napísaná jasnou, zrozumiteľnou rečou, ktorej porozumie každý, kto chce prehĺbiť svoje znalosti z dialektického materializmu.

J. Bodnár

P. PAVIOLKIN, NÁBOŽENSKÉ POVERY A ICH ŠKODLIVOSŤ

Z ruského originálu P. Paviolkin, *Religioznyje sujeverija i ich vred*, vydaného vydavateľstvom Gospolitizdat v Moskve roku 1951, preložili P. Branko, V. Thieben a E. Čierna. Vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry v Bratislave 1953.

Strán 177.

Náboženská otázka je ešte i dnes, najmä u nás, jednou z najaktuálnejších otázok. S ňou súvisia ťažkosti s šírením materialistického svetonázoru medzi širokými masami ľudu, ťažkosti v boji proti starým prežitkom i proti najnovším lžiam, ktoré denne rozhlasom chrľ zahranická propaganda.

Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry účinne pomáha osvetovým i kultúrnym pracovníkom v boji proti náboženským prežitkom, keď vydáva knihy, ktoré prístupným spôsobom, vedecky, rozoberajú náboženskú otázku. Jednou z kníh tohto druhu, ktoré v minulom roku vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry je i Paviolkinova kniha.

V úvodnej kapitole autor naširoko objasňuje podstatu náboženstva, príčiny jeho vzniku, okolnosti jeho šírenia v rôznych epochách ľudských dejín. Aby čo najzreteľnejšie vynikli negatívne rysy náboženstva — reakčnosť, konzervativizmus, protivedeckosť — porovnáva vzťah náboženstva i vedy k skutočnosti. I veda i náboženstvo vychádzajú na začiatku z reálnych predstáv, z faktov obklopujúcej nás reality. Kým však veda postupne hlbšie odráža skutočnosť, skúma, opisuje súvislosti medzi javmi, objavuje zákonitosti, ktoré umožňujú človekovi predvídať i priebeh budúcich udalostí, náboženstvo ide opačnou cestou. Reálne predstavy, ktoré sú tiež základom náboženských predstáv, sú „spájané s fantáziou a uvedené do takej súvislosti, ktorá nie je reálna, ale fantastická“.

Boj proti náboženským poverám prebieha od najstarších čias. Už v otrokárskom Grécku materialistickí filozofi bojovali proti mytológiám, náboženským predsudkom a poverám (Xenofanes, sófista Antifon a i.). Veľkú zásluhu v boji proti náboženstvu v novoveku majú predovšetkým francúzski materialisti XVIII. storočia. — Diderot, Holbach, Helvetius, ako aj vynikajúci nemecký filozof Feuerbach. Avšak, ako zdôrazňuje autor, i keď materialistickí vedci a filozofi všemožne potierali náboženstvo, iba marxizmus-leninizmus je dôsledne ateistický. Marxizmus dokazuje, že „náboženstvo je jav spoločenský, historický, je to jedna z foriem spoločenského vedomia. Bol čas, keď ľudia vôbec nemali náboženstvo. Nebude náboženstva ani v podmienkach komunizmu“ (str. 11).